

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ HUNEDOREANĂ OGLINDITĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI *LIBERTATEA* (ORĂȘTIE, 1909)

GHERGHINA BODA

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
gina_boda@yahoo.com

Cuvinte cheie: școală, legea Apponyi, comitatul Hunedoara, români, politica școlară
Keywords: school, Apponyi law, Hunedoara county, Romanians, school politics

Legea Appony, prin prevederile sale a avut atât consecințe negative, cât și pozitive pentru națiunile nemaghiare din cadrul Imperiului austro-ungar. Pentru români, care erau una dintre naționalitățile cele mai vitregite și cu cele mai reduse posibilități financiare, legea Apponyi a însemnat o lovitură puternică dată școlilor confesionale, altar al naționalității și al limbii strămoșești. Reacțiile românilor au fost, cu mici excepții, de luptă și boicotare a legii.

Perioada 1867-1918, cea de creare a Imperiului dualist austro-ungar și până la destrămarea sa, a constituit pentru Transilvania, încorporată în Ungaria Mare, o perioadă nefastă, o perioadă de permanentă luptă împotriva deznaționalizării dusă de autoritățile de la Budapesta, nu numai împotriva românilor, ci împotriva tuturor nemaghiarilor din imperiu.

În principal, deznaționalizarea românilor din Transilvania s-a făcut prin școală, biserică, administrație, armată, prin încălcarea libertăților democratice, prin oprimare economică, prin tentative de suprimare a autonomiei culturale și prin colonizări. Însă școala și biserica au fost greu încercate de politica dusă de guvernul de la Budapesta care, în acest scop, a dat o serie de legi care vizau maghiarizarea forțată a românilor transilvăneni.

Clerul, bisericile române și școlile patronate de acestea s-au „bucurat” în permanență de un control foarte sever și de o atenție deosebită din partea autorităților centrale și locale. S-au format numeroase comisii care aveau drept scop controlarea extrem de amănunțită a manualelor școlare și interzicerea acelor care se considera că răspândeau principii contrare constituției sau statului maghiar. Această supraveghere și control excesiv au fost permanent completate de diverse legi școlare: Legea Trefort din 1879, cea din 1883 și legea Apponyi din 1907. Acestea au transformat treptat școlile românești în instrumente ale politicii de maghiarizare forțată a românilor iar învățătorul român a devenit un simplu slujbaș de stat, amenințat permanent cu întemnițarea, concedierea sau arestarea. Această politică adoptată de autoritățile de la Budapesta încălca flagrant paragraful 20 al Legii XXXVIII/1868 care, prin textul legii, garanta autonomia deplină a școlilor confesionale românești.

Dramatismul școlii românești după Legea Apponyi se poate vedea foarte clar din statisticile vremii. Dacă în 1907 românii aveau 2.760 de școli, unite și ortodoxe,

până în 1911 se închiseseră deja 549, adică un procent de 16,7%¹. În privința învățătorilor situația era aproape identică, dintr-un total de 3.286 în 1906-1907, rămânând doar 2.858 în 1910-1911, deci o reducere procentuală de 13%².

Asemenea altor români din Transilvania și hunedoreni au avut reacțiile lor la apariția Legii Apponyi. Nemulțumirea față de cerințele legii s-a manifestat diferit în rândul românilor, unii protestând vehement, pe față, alții conformându-se umili pentru a nu-și pierde neînsemnatele beneficii materiale. Un caz de acceptare rapidă a legii relatat de ziarul „*Libertatea*” din Orăștie³ este cel al cateheților din consistoriul greco-oriental românesc din Sibiu care, „în zelul lor de a se supune poruncilor” au început, imediat după primirea ordinelor ministrului Apponyi, predarea religiei și în limba maghiară, fapt care le-a atras cercetarea disciplinară „pentru abatere de la îndatoririle lor și de la rânduielile bisericii lor”.

Un caz de împotrivire contra școlarizării unui număr cât mai mare de copii români relatat de același ziar este cel al notarului din comuna Roșcani care, în loc să sprijine inițiativa românilor de a-și construi o școală în comună, a luptat cu toate puterile să demonteze orice demers întreprins în acest sens⁴. Micimea gestului său a fost cu atât mai pregnantă cu cât el era român sadea, creștin și membru al comitetului parohial. Motivația intrinsecă era de fapt teama de a nu avea acces la carte și alții, care cu timpul i-ar fi putut lua locul. În cultivarea poporului, notarul vedea o primejdie „căci, se înțelege, din punct de vedere „patriotic” e în interesul „ideii” ca poporul nostru să rămână prost, căci altcumva cine ar mai merge cu găina sau cu mielul subsoară, ca notarul sau alt arândaș să-i citească scrisoarea...”. Cu toate împotrivirile notarului, școala tot s-a ridicat „ca un blestem veșnic asupra celor ce împiedică avântul unui neam spre cultură!”.

Noua lege a fost percepută de români ca un atac direct asupra școlilor lor. În noile condiții, vechile școli confesionale, „cuvios altar al credinței noastre străbune și limba părinților noștri”⁵, nu mai puteau fi susținute de comunitate din cauza noilor taxe. Din punct de vedere financiar, statul nu încuraja școlile de stat deoarece o parte a cheltuielilor trebuiau suportate de acesta, motiv pentru care se opta pentru școlile comunale care intrau în sarcina poporului. Însă din punct de vedere administrativ acestea aveau dreptul de a lua hotărâri care priveau școala, hotărâri pe care de fapt le lua tot statul prin slujbașii săi aserviți: „Și așa te trezești că susții școala comună, în care tu ai drept de a hotărî limba de predare și hotărâști să fie cea română și te trezești că totuși limba ungurească este limba școlii, tocmai ca în școala de stat”.

Atacurile împotriva școlilor românești nu au încetat nici o clipă. Și școala din Geoagiu a suportat tot felul de atacuri din partea autorităților. Dacă învățătorului Nicolae Botean nu i s-au putut pune piedici în privința salariului, s-au născocit altele: că nu face nimeni curățenie în școală, că în toată școala nu există ca rechizite decât trei mape, că învățătorul nu are cvartir în natură sau bani de cvartir, că învățătorul nu a arătat cu elevii spor la învățatură, îndeosebi la limba maghiară⁶. Pentru aceste „lipsuri” învățătorul a „beneficiat” de o cercetare disciplinară din partea Consistoriului.

¹ *Istoria României* 1999, p. 83.

² *Istoria României* 1999, p. 83.

³ De ce ne temeam ... 1909, p. 1.

⁴ Din durerile noastre 1909, p. 6-7.

⁵ Școli comunale 1909, p. 1.

⁶ Școala românească 1909, p. 3.

Un vajnic apărător al noii legi școlare în comitatul Hunedoara a fost inspectorul Dénes Károly, care din exces de zel a hotărât să închidă școlile confesionale românești din Câmpuri și Bulzești, pe motiv că nu sunt destul de încăpătoare⁷. Locul acestora urma să fie luat de școli comunale. Elevii urmau să frecventeze școala de stat din Fornădia, care „mâne poimâne o să se prăbușească peste sărmanii băieți, ce o să fie din aceea că doar ei sunt valahi și e bine și dacă mor, mai ales după ce au învățat și-s dobă de himnus și slove ungurești”. Același inspector a criticat în foaia maghiară *Déva és Vidéke* și gimnaziul din Brad care nu a achiziționat suficiente cărți în limba maghiară, declarând că „guvernul maghiar ar face bine dacă ar sili astfel de școli să-și sporească biblioteca cu cărți ungurești, cel puțin două-trei mii. Tot nu merge că naționalitățile în țara ungurească, cu ajutor de la stat, să urmărească în ruptul capului literatura primitivă a unui stat străin, iar literatura țării lor s-o socotească ca și când n-ar fi, demonstrând și cu aceasta contra ideii de stat maghiar...Acest lucru e vătămător și dureros pentru darnicul stat maghiar”⁸. Îi critica pe românii că-și sărbătoresc intelectualii, ca de exemplu pe Șaguna sau că au făcut excursie la Țebea unde „nu e acolo nici deosebită frumusețea a naturii, nici clădiri monumentale. Da, dar acolo e puternicul stejar de care ungurimea a fost spânzurată cu grămada în lupta libertății și acolo e mormântul vestitului Iancu...”.

Referitor la închiderea școlilor românești, Sebastian Bornemiza a scris poezia *Școala noastră*⁹, în care a surprins dramă sufletească prin care treceau românii nevoiți să renunțe la școlile lor:

Te-a închis porunca vremii
Și stăpânul ți-e pustia,
Polomida-ți creșten-curte
Arătându-ți sărăcia.

Coperișul tău de vremuri
S-a culcat pe partea stângă
Parc-ar spune și el lumii
Cum ți-e soarta cea nătângă.

Prăpădiți îți sunt păreții,
Sparte-s geamurile tale,
Luna te privește tristă
Tremurând de-atâta jale.

Slab-așa cum ești...odată
Erai plină de putere,
Căci erai atunci izvorul
De nădejdi și mângâiere!

Astăzi nu mai ai zi bună,
Școală veche și pustie,
A vieții noastre triste
Cea mai tristă mărturie!

⁷ Școli închise 1909, p. 5.

⁸ O cerere obraznică 1909, p. 3.

⁹ Școala noastră 1909, p. 1.

Nefericirea românilor a fost faptul că nu și-au știut prețui școlile. Atunci când le-au avut, le-au lăsat de izbeliște, profesorii erau prost plătiți și niciodată la timp, iar cărturarii sau cei cu dare de mână nu s-au implicat prea mult, uneori chiar deloc în problemele școlii românești¹⁰. Iar apariția legilor școlare i-a luat întotdeauna pe nepregătite deoarece financiar nu dispuneau de prea mult. În condițiile legii Apponyi, românii s-au văzut în situația de a nu avea locuri în școlile românești, tot mai puține și alungați din cele reformate¹¹.

În naivitatea lor, românii credeau poziția afișată de autoritățile austriece față de politica de maghiarizare forțată, exprimată în unele publicații austriece, ca de exemplu în ziarul *Reichspost*, care critică legea Apponyi și care o socotea „drept o șicană, o secătură, un lucru de nimic”¹². Lipsa unei riposte hotărâte din partea românilor din Transilvania a atras critici din partea intelectualilor din România. Nicolae Iorga a criticat pasivitatea românilor și credința oarbă în politica austrieților. În derâdere, el îi îndeamnă pe românii transilvăneni la învățarea limbii maghiare: „Învățați. Nu e frumoasă limba, dar cu bunăvoință și cu supunere față de Viena cea contrară ungurilor, o s-o deprindeți. Învățați (ungurește)! Și dacă totuși nu vă place, așteptați pe Măria Sa Domnitorul de mâine iar când v-o face și acela tot așa, pe cel de poimâine să-l așteptați, ca bună națiune de vechi cerșetori ce sunteți! Și tot așa (așteptați) mai departe, până nu se va mai ști unde ați stat pe pământ, fiindcă n-ați știut prin ce trăiește un neam: prin sine însuși!”¹³.

Cu toate păcatele românilor au mai fost și oameni care au ripostat în fața abuzurilor autorităților maghiare. Românii din Țebea au refuzat să frecventeze școala de stat, aceasta stând „ca o crâșmă nou deschisă, dar în care nu vrea lumea să intre”¹⁴. O protestatară vehementă a fost Ana Vlad, soția deputatului Aurel Vlad din Orăștie. Urmare a protestului său împotriva Legii Apponyi, Ana Vlad a fost înștiințată de ministrul justiției că trebuia să execute o pedeapsă de o lună cu închisoarea „pentru așa-numita „ațâțare” contra limbii ungare în școala comunală dintr-un sat curat românesc”¹⁵, această localitate fiind comuna Bobâlna. În semn de solidaritate, peste 10.000 de femei din România „au scris un protest contra acestei întemnițări și acel protest îl aduc la cunoștința lumii întregi pe calea foilor mari din toată Europa”. Locul de detenție a fost ales de ministru și anume arestul nou de stat din orașul Raab (Győr), „arest nou zidit, care poate primi și femei și în care dna Dr. Vlad va fi cea dintâi femeie arestată pentru politică”¹⁶. Aceasta a plecat cu trenul din Orăștie însoțită de numeroși „amici și stimători”, avându-l alături și pe soțul său, deputatul Aurel Vlad. Tot timpul, aceasta a dat dovadă de curaj, asumându-și responsabilitatea faptelor sale și acceptând pedeapsa fără teamă sau supărare. Ea îi ceruse ministrului să-i aprobe detenția la Deva unde, în noul arest erau și două odăi pentru arestații de stat, dar cererii sale nu i s-a dat curs.

Plecarea spre Raab a avut loc în 12 iunie 1909, o zi ploioasă de sâmbătă. La gară a fost însoțită de soțul său, de mama sa, doamna Boldea, un număr mare de trăsuri pline cu simpatizanți, o parte dintre aceștia petrecând-o până la Deva¹⁷. În mai multe gări a fost întâmpinată de oameni care se solidarizaseră cu cauza ei și de numeroase societăți

¹⁰ Muntea Românilor 1909, p. 2.

¹¹ Muntea Românilor 1909, p. 2.

¹² Glasul unei foi 1909, p. 2.

¹³ Ce spune Iorga 1909, p. 1-2.

¹⁴ Ce poate înțina 1911, p. 1.

¹⁵ Protest 1909, p. 1.

¹⁶ Doamna dr. Vlad 1909, p. 2.

¹⁷ Plecarea dnei 1909, p. 5.

românești. La Piski (Simeria) numeroase doamne și domni de la Hațeg și Hunedoara o așteptau pentru a o saluta, la Deva i s-a oferit un buchet de flori, iar la Ilia, Radna, Arad și pe tot traseul trenului mulțimea entuziastă o aștepta pentru a o încuraja.

Referitor la arestarea Anei Vlad și la susținerea protestului său de femeile din România, un ziar maghiar din Arad scria: „Leția ce vor să ne-o dea românele din România, o vrednicim cu tot dreptul! Căci în locul celor 10 mii de românce trebuiau să protesteze zece mii de unguroaice! O astfel de greșală nu trebuie să fie pedepsită atât de aspru!”.

Luni, 14 iunie, apare o știre neașteptată și anume grațierea Anei Vlad de către împărat, la propunerea ministrului de justiție¹⁸. Această știre i-a fost adusă pe traseul spre arest, la Budapesta. De fapt, arestarea doamnei Vlad era o lecție pentru soțul său, deputatul. Ministrul „stă și privea cu nesaț, că doară - doară neînfrântul valah, soțul osânditei Dne, îngrijat de soarta ei, va veni la el, la ministru, să-l roage ca să o recomande maestății sale spre grațiere. Și va avea astfel un bun prilej de a și-l „deobliga”, a-l lega așa-zicând măcar de un deget de la mână, de a-l umili și ca mâine a-i putea arunca în față că s-a umilit pentru un interes al familiei sale! Și Dr. Vlad nu a făcut acest lucru!”. Ambiția ministrului a mers până acolo că „i-a lăsat să ajungă până la ușa temniței! Iar când a văzut că această româncă și soțul ei nu se înfrâng, ci vor să treacă durerosul prag și vreau să beie și acest pahar ce li s-a întins pentru ținuta lor în viața noastră de obște – a venit ministrul și i-a cerut el de sine iertarea pentru care nici dna Vlad, nici dl Vlad n-a voit să-l roage ca să i-o mijlocească!”. Se pare că lecția nu a primit-o deputatul Vlad, ci ministrul justiției. Ziarul *Libertatea* scria că „Ceea ce ne-a arătat prin aceasta deputatul nostru este o înaltă pildă de mândrie națională! E o strălucită pildă despre aceea cum are fiecare român de omenie să-și țină fruntea sus între împrejurările vieții și în toate stările luptelor noastre pentru neam! În bine și în rău, chiar și atunci când osândit ești să-ți iei crucea ta și să pășești spre mica ta Golgotă, cum dna Vlad și-o luase și mergea cu ea spre Raab”.

Grațierea Anei Vlad se pare că a fost dictată de problemele politice și sociale apărute în urma deciziei de întemnițare¹⁹. Agitațiile provocate de grupurile naționaliste din România și Transilvania, cu ecouri ample în Europa, au determinat autoritățile austriece să pună capăt problemei, implicit agitațiilor iscate. Iată ce relatează presa maghiară despre această grațiere: ziarul *Budapesti Hirlap* scria că „Noi așa zicem că grațierea numai atunci era la locul lor, dacă românii, atât aici, cât și în România, ar fi așteptat grațierea în liniște, fără ocărârea și învinuirea maghiarilor. Dar mișcarea de ponegrire a maghiarilor din partea românilor, atât de mult a folosit cazul doamnei Vlad că efectul politic al acestei grațieri a spulberat! Acum nu vor mai vedea în grațiere o îndurare, ci o slăbiciune!”²⁰. Az Ujság scria: „Dna Vlad, care mâine avea să intre în arestul din Győr pe o lună de zile, la cererea ministrului de justiție a primit iertare de la regele...doar guvernul îi e oarecum datorința să ceară el grațierea dnei Vlad, căci nu ar fi vrednic de statul ungar puternic să izbească cu pedeapsă pe o doamnă, nici chiar atunci când, dacă această doamnă ar fi căzut, după paragraful legii, în păcatul „ațâțării”. Guvernul i-a mijlocit grațierea și prin aceasta a tăiat puțința acelei agitațiuni, pe care românii naționaliști o porniseră în legătură cu această întâmplare atât aici, cât și în străinătate”²¹.

¹⁸ Grațiată 1909, p. 1.

¹⁹ De ce a fost grațiată 1909, p. 2-3.

²⁰ De ce a fost grațiată 1909, p. 2-3.

²¹ De ce a fost grațiată 1909, p. 2-3.

Reacțiile românilor, ca și ale celorlalte minorități, au îmbrăcat diverse aspecte, în funcție de poziția pe care se situau aceștia. După cum s-a văzut, adeziunea imediată și necondiționată a unora la politica autorităților nu a rămas nesancționată de marea majoritate, iar lupta împotriva deznaționalizării nu a rămas fără suport moral sau uman din partea românilor patrioți.

Bibliografie

- Istoria României* 1999 – *Istoria României. Transilvania*, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca 1999.
- De ce ne temeam 1909 – *De ce ne temeam*, în *Libertatea* nr. 23/1909, p. 1.
- Protest 1909 – *Protest contra osândeii dnei Vlad*, în *Libertatea* nr. 23/1909, p. 1.
- Școli comunale 1909 – *Școli comunale ori școli de stat*, în *Libertatea* nr. 24/1909, p. 1.
- Dna Dr. Vlad 1909 – *Dna Dr. Vlad*, în *Libertatea* nr. 24/1909, p. 2.
- Din durerile noastre 1909 – *Din durerile noastre*, în *Libertatea* nr. 25/1909, p. 6-7.
- Plecarea dnei 1909 – *Plecarea dnei Dr. Vlad din Orăștie*, în *Libertatea* nr. 25/1909, p. 5.
- Grațiată 1909 – *Dna Dr. Vlad grațiată*, în *Libertatea* nr. 25/1909, p. 1.
- De ce a fost grațiată 1909 – *De ce a fost grațiată dna Vlad?*, în *Libertatea* nr. 25/1909, p. 2-3.
- Ce poate ținerea 1911 – *Ce poate ținerea laolaltă!*, în *Libertatea* nr. 29/1911, p.1.
- Școala românească 1909 – *Școala românească din Geoagiu luată la ochi!*, în *Libertatea* nr. 33/1909, p. 3.
- Școli închise 1909 – *Școli închise*, în *Libertatea* nr. 33/1909, p. 5.
- O cerere obraznică 1909 – *O cerere obraznică*, în *Libertatea* nr. 33/1909, p. 3.
- Școala noastră 1909 – *Școala noastră*, în *Libertatea* nr. 34/1909, p. 1.
- Glasul unei foi 1909 – *Glasul unei foi austriece. Foaia Principelui de coroană despre pricina dela noi cu religiunea*, în *Libertatea* nr. 37/1909, p. 2.
- Mintea Românului 1909 – *Mintea Românului...*, în *Libertatea* nr. 39/1909, p. 2.
- Ce spune Iorga 1909 – *Ce spune dl Iorga despre noi!*, în *Libertatea* nr. 48/1909, p. 1-2.

**The Romanian school from Hunedoara county
reflected in the pages of Libertatea newspaper**

Abstract

The Apponyi law, by its provisions, had both positive and negative consequences for non-Hungarian nations of the Austro-Hungarian Empire. For Romanians, one of the tried nation and with the smaller financial possibilities, the Apponyi law was a strong blow to confessional schools. The reactions of Romanians were, with some exceptions, fighting and boycott.

This law tried to denationalized the other nations of the empire. Forced Magyarization was the immediate consequence of this law. Romanians were very closely supervised by the Hungarian central and local authorities.

A famous case opposition against this law was the case of Mrs. Ana Vlad, the wife of Deputy Aurel Vlad from Orăștie. Mrs. Ana Vlad was sentenced to one month imprisonment. This whole movement has mobilized Romanian Transylvania and Romania and had a strong resonance in Europe. Until 1911 Romanians lost their 549 schools and 428 teachers.